

Zadanie 1.4. Wdrażanie i upowszechnianie działań w kierunku zachowania i poszerzania różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich.

Celem zadania jest rozmnożenie, ocena i rejestracja odmian regionalnych i amatorskich roślin warzywnych w celu zwiększenie ich udziału w Krajowym Rejestrze Odmian Roślin Warzywnych, a także wspieranie prac MRiRW w realizacji działań rolno-środowiskowo-klimatycznych Wspólnej Polityki Rolnej.

W 2024 roku przygotowano niezbędną dokumentację zarówno dla MRiRW, jak i COBORU w sprawie rejestracji dwóch odmian amatorskich pomidora oraz jednej odmiany papryki, które zostały skreślone w poprzednich latach z krajowego rejestru, a także jednej odmiany fasoli zwyczajnej oraz jednej sałaty łodygowej. Te dwie ostatnie pochodzą z materiałów zebranych podczas ekspedycji terenowych na terenie Polski. Wybrano również dodatkowy materiał do rozmnożenia i charakteryzacji w celu rejestracji jako odmiany amatorskie w kolejnych latach. Przygotowano materiał rozmnożeniowy dla rolników realizujących działania rolno-środowiskowo-klimatyczne oraz prowadzono działania na rzecz promowania odmian amatorskich i dawnych odmian roślin warzywnych jako elementu zwiększającego różnorodność biologiczną w ekosystemach rolniczych.

W 2024 roku przygotowano pięć wniosków do MRiRW dotyczących uznania pięciu odmian warzyw za amatorskie (2 odmiany pomidora, 1 odmiana papryki, 1 odmiana fasoli, 1 lokalna populacja sałaty). Przygotowano także pięć wniosków oraz kwestionariuszy technicznych do COBORU w sprawie uznania tych pięciu odmian warzyw za amatorskie.

Phaseolus vulgaris L. - Fasola zwyczajna:

Odmiana ATUT: Atut jest starą odmianą fasoli o drobnych nasionach, tak zwaną perłówką. Należy do odmian karłowatych i osiąga wysokość od 45 do 55 cm. Rośliny o pokroju luźnym, słabo rozrośnięta, bez skłonności do pokładania. Z jednej rośliny można uzyskać ok. 42-105 strąków. Maksymalna ilość nasion w jednym strąku to siedem. Nasiona białe drobne, kuliste matowe, MTN ok. 200 g. Nasiona słabo żyłkowane, barwa obwódki w kolorze okrywy nasiennej. Średnia odporność na choroby. Odmiana wczesna, ceniona za wysokie plonowanie. Jej inną zaletą jest równomierne dojrzewanie, ułatwiające zbiór. Nasiona o szerokim zastosowaniu w gospodarstwie domowym, najpowszechniej wykorzystywane do różnego rodzaju sałatek oraz a zup, można robić z niej kotlety. Jest odmianą cenną z punktu widzenia bioróżnorodności ogrodniczej, poszukiwana przez gospodynie i amatorów – jest to odmiana polskiej hodowli, była przeznaczona głównie na rynek amatorski, na którym dalej powinna być dostępna.

Lactuca sativa L. var. *angustana* Irisch – Sałata łodygowa:

Odmiana amatorska sałaty łodygowej: „głębik”: nasiona zebrane podczas ekspedycji terenowych organizowanych przez Instytut Ogrodnictwa – PIB w województwie podkarpackim. Nasiona pochodzą z gospodarstwa indywidualnego, w którym była uprawiana od ponad 40 lat. Odmiana sałaty o wąskich liściach, wytwarzająca mięsisty pęd kwiatowy. Preferuje stanowiska słoneczne. Była popularna w latach 30. i 50. ubiegłego wieku w okolicy Krakowa, skąd wzięła się jej nazwa zwyczajowa „głębik krakowski”, ale niegdyś uprawiana w całej Polsce. Swoją popularność utraciła dopiero w latach 60. ubiegłego wieku. Obecnie podjęto szereg wysiłków w celu ponownego wprowadzenia jej do uprawy. Całość rośliny jest jadalna – liście oraz przekształcające się w kwiatowe pędy łodygi można jeść zarówno na

surowo jak i po obróbce termicznej, jednak należy spożywać jeszcze zanim rozwiną się kwiaty. Liście mogą być wykorzystywane jako dodatek do sałatek, doskonale nadaje się do kiszenia, zawiera dużą ilość witaminy C.

Capsicum annum L. - Papryka roczna:

Odmiana papryki TAJFUN: roślina najczęściej średnio wysoka, o pokroju rozłożystym, łodyga gruba, sztywna: liczba rozgałęzień 3-5. Odmiana krajowa oryginalna, aktualnie poza rejestrem. Odmiana średniopóźna, wielkoowocowa, półostrza. Roślina o pokroju wzniesionym, ze zwisającymi owocami, wysokości 55-65 cm. Owoce wydłużony (10-12 cm) i żebrowany, o miąższu grubości 5-6 mm. Okres wegetacji: 85-90 dni. Charakteryzuje się dużymi owocami o bardzo dużej zawartości suchej masy oraz witaminy C. Posiada właściwości dietetyczne. Ze względu na podwyższoną zawartość kapsaicyny może być wykorzystywana do celów przyprawowych. Polecana szczególnie do amatorskiej uprawy polowej i pod folią. Jest odmianą cenną z punktu widzenia bioróżnorodności ogrodniczej – jako odmiana polska o cennych walorach mogących znaleźć zastosowanie w uprawie amatorskiej.

Gatunek *Solanum lycopersicum* L. – Pomidor zwyczajny:

Odmiana pomidora MORDEN: odmiana wyselekcjonowana z mieszańca heterozyjnego F1 otrzymanego ze skrzyżowania Bestal x Round Smooth w 1945 roku w Stacji Doświadczalnej Morden w Kanadzie. Odmiana amatorska, gruntowa, samokończąca o niezbyt silnym wzroście, wiotkołodygowa, słabo ulistniona. Owoce kulisty, bardziej lub mniej spłaszczony z widocznym żebrowaniem przy kielichu, średni do dużego. Średnio odporna na choroby. Odmiana do bezpośredniego spożycia o mięsistych owocach, bardzo smaczna, słodka i lekko kwaśna, do przygotowywania soków i przecierów warzywnych. Jest odmianą cenną z punktu widzenia bioróżnorodności ogrodniczej – została wpisana do rejestru odmian w Polsce ponad 50 lat temu, w 1970 roku.

Odmiana pomidora OPEN AIR: najstarsza zachowana informacja o tej odmianie, pochodzi z Anglii z 1886 r. Nasiona otrzymane w 1933 r. z firmy Sutton (Angli) i od tego czasu selekcjonowana była w zakładzie Doświadczalnym Mory. Odmiana wysoka (70 – 90 cm), grubołodygowa, polecana do uprawy w gruncie, odmiana selekcji krajowej, najwcześniejsza z wysokich odmian, plenna, nadająca się do uprawy przy palikach na glebach lekkich, wrażliwa na choroby grzybowe. Owoce duże (ok. 100 g), płaskie, czerwone mniej lub bardziej żebrowane, mięsiste, bardzo smaczne o małej zawartości nasion, skłonne do pęknięć. Odmiana do bezpośredniego spożycia, polecana na lokalny rynek. Jest odmianą cenną z punktu widzenia bioróżnorodności ogrodniczej, wyselekcjonowana w Polsce ponad 80 lat temu, smaczna, znana i w dalszym ciągu poszukiwana przez amatorów.

Nasiona odmian zgłoszonych do rejestracji są przechowywane w długoterminowej przechowalni w Regionalnym Centrum Bioróżnorodności Ogrodniczej oraz na poletkach demonstracyjnych, gdzie rośliny są uprawiane w trakcie sezonu wegetacyjnego.

Prowadzono również namnażanie i przygotowanie opisów odmian, które będą zgłaszane do rejestracji w roku następnym. W 2025 roku pięć spośród dziesięciu odmian, reprezentujących sześć gatunków, zostanie wytypowanych do zgłoszenia jako odmiany amatorskie: 3 odmiany pomidora, 1 odmiana papryki lub marchwi, 3 odmiany fasoli, 1 odmiana sałaty lub 1 odmiana cebuli. Część obiektów wysiano na doniczkach w tunelach (przede wszystkim obiekty

gatunków obcopylnych), a pozostałe na poletkach doświadczalnych w celu rozmnożenia i wstępnej charakterystyki.

Przygotowano materiał rozmnożeniowy 100 obiektów dawnych odmian warzyw dla rolników realizujących działania rolno-środowiskowo-klimatyczne. W ramach tych działań oferowane są rolnikom interwencje takie jak: „Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie” oraz „Bioróżnorodność na gruntach ornych”, które umożliwiają zachowanie i upowszechnienie zagrożonych gatunków i odmian roślin warzywnych. Reintrodukcja tych gatunków i odmian pozwala na różnicowanie upraw na obszarach wiejskich, wzbogacenie oferty rolnika dla konsumentów oraz zwiększenie dostępności materiału siewnego odmian regionalnych lub amatorskich, które zostaną wpisane do Krajowego Rejestru. Działania te przyczyniają się również do podnoszenia świadomości społecznej na temat znaczenia bioróżnorodności oraz ochrony roślinnych zasobów genowych w rolnictwie, wpisując się w cele banków genów.

W ramach promocja odmian regionalnych i amatorskich, a także innych rzadkich i lokalnych gatunków lub odmian roślin ogrodniczych i ich dzikich pokrewnych w celu powiększenia różnorodności biologicznej w ekosystemach rolniczych, w Regionalnym Centrum Bioróżnorodności Ogrodniczej (RCBO) zorganizowano spotkanie edukacyjne z prezentacją multimedialną dla uczniów Liceum Ekonomicznego w Skierniewicach oraz dla studentów Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach (62 osoby), podczas którego przedstawiono działania realizowane w ramach zadania 1.4. W trakcie spotkania omówiono cele i efekty podejmowanych inicjatyw.

Przeprowadzono konkurs dla uczniów szkół podstawowych w Skierniewicach na najlepsze hasło promujące tworzenie ogródków warzywnych. Zadaniem uczniów było stworzenie krótkiego i oryginalnego hasła, które promowałoby zakładanie ogródków warzywnych. Hasło miało na celu zachęcenie do uprawy roślin warzywnych, przyprawowych oraz ziołowych w domu, na balkonie lub w ogrodzie. W konkursie wzięło udział sześć szkół podstawowych ze Skierniewic. Wybrano pięć haseł oraz przyznano dwa wyróżnienia.

I miejsce - „Chcesz być mądry, silny, zdrowy? Załóż warzywny ogródek przydomowy”

II miejsce - „Ogródki są cool, gdy warzyw w nich full!”

III miejsce - „Chcesz być piękny, mądry, zdrowy? Stwórz ogródek przydomowy, bo w ogródku tym jak wiesz są warzywa, zioła też!”

IV miejsce - „Chcesz być zdrowy przez rok cały? Załóż sobie ogród mały. Sadź warzywa i owoce, bo są w nich niezwykle moce!”

V miejsce - „Dziś ogródek sobie zrób, jutro marchew zdrową chrup!”

Wyróżnienie 1 - „Łapmy witaminki chłopcy i dziewczynki! Marchewka, pietruszka, fasola, buraczki – to zdrowego dziecka ulubione smaczki! Jest misja do wykonania koleżanko, kolego, założenia przy domu ogródka warzywnego!”

Wyróżnienie 2 - „By jeść pysznie i być zdrowym, trzeba założyć warzywnik w ogródku przydomowym!”

Przygotowano materiały promocyjne w formie gadżetów, które były dystrybuowane w ramach konkursu dla uczniów szkół podstawowych w Skierniewicach oraz podczas innych wydarzeń organizowanych w Regionalnym Centrum Bioróżnorodności Ogrodniczej (RCBO).

Dodatkowym wydarzeniem promującym bioróżnorodność ogrodniczą była degustacja 5 dawnych odmian pomidorów zorganizowana w RCBO. Wyniki degustacji

przeprowadzonych w tym oraz poprzednim roku pozwoliły na wyłonienie dwóch odmian, które zostały zgłoszone w bieżącym roku do badań rejestrowych jako odmiany amatorskie.

Ponadto w terminie 14–16 czerwca 2024 r. wzięto udział w szkoleniu zrealizowanym w ramach „Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich” w okolicach Nowego Targu. Na szkoleniu omówiono wytyczne związane z zakładaniem ogródków bioróżnorodności (interwencja 7) oraz związane z zachowaniem zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie (interwencja 5). Dystrybuowano ulotki oraz broszury o dawnych odmianach roślin warzywnych. W wydarzeniu uczestniczyło ponad 30 doradców rolnośrodowiskowych, którzy będą dalej promować podane interwencje we swoich regionach działalności.

Nawiązano współpracę z osobami, które prowadziły lustrację różnych miejsc w Polsce oraz poszukiwały lokalnych genotypów warzyw w kraju. Dzięki tej współpracy będzie łatwiej dotrzeć do potencjalnych materiałów starych i lokalnych odmian warzywnych w różnych regionach Polski, co przyczyni się do ich skuteczniejszego pozyskiwania, ochrony i promocji.

Zaprojektowano i zakupiono wiatę edukacyjną, która służy i będzie służyć jako przestrzeń do zajęć i warsztatów na świeżym powietrzu. Przeznaczona jest dla szerokiej grupy odbiorców, w tym dzieci, studentów, członków kół gospodyń wiejskich, rolników oraz innych osób zainteresowanych tematyką bioróżnorodności roślin i ochrony tradycyjnych, starych i amatorskich odmian warzyw, oferując im miejsce do nauki i praktycznych doświadczeń. Wiatę zaprojektowano tak, aby była funkcjonalna i dostosowana do prowadzenia różnorodnych aktywności edukacyjnych. W przyszłości wiaty będą stanowiły przestrzeń dla licznych działań mających na celu propagowanie wiedzy na temat ochrony roślinnych zasobów genowych.

Przeprowadzono dwa wyjazdy ekspedycyjne mające na celu obserwację, lokalizację oraz zbiór nasion lokalnych genotypów warzyw mogących spełnić kryteria zgłoszenia i rejestracji jako odmiany regionalne lub/i amatorskie – wyjazdy będą także przyczyniać się do promocji i wsparcia działań rolno-środowiskowo-klimatycznych Wspólnej Polityki Rolnej. Podczas jednego z wyjazdów znaleziono cenną, starą odmianę fasoli, którą planuje się zgłosić do rejestracji w kolejnym roku po przeprowadzeniu odpowiedniej waloryzacji.

W trakcie obu ekspedycji prowadzono promocję ochrony lokalnych i starych odmian roślin, w tym warzyw, w ramach działań na rzecz bioróżnorodności i rolno-środowiskowych inicjatyw. Wyjazdy te różnią się od innych ekspedycji, ponieważ skupiają się na poszukiwaniach lokalnych odmian warzyw oraz nawiązywaniu kontaktów z rolnikami i gospodyniami. Stanowią kluczowy element zbierania cennych zasobów genetycznych i umożliwiają współpracę z lokalnymi gospodarzami, co sprzyja dokumentowaniu i zachowywaniu tradycyjnych wiedzy. Łącznie zebrano 40 genotypów jedenastu gatunków warzyw.

W ramach zadania przeprowadzono również liczne konsultacje telefoniczne na temat działań rolno-środowiskowo-klimatycznych.